

van Eeden, frequentie ten aanzien van de Clercq, — zal nog allerlei uiterlijke verschillen aan de hier genoemde kunnen toevoegen.

Inderdaad, men zou er waarschijnlijk nooit aan hebben gedacht van Eeden en de Clercq in één verband te noemen: er was eigenlijk geen verband tusschen hen.

En toch, nu de dood hen als het ware op een zelfde moment heeft weggenomen, nu in vele kranten beider namen tegelijkertijd hebben gestaan en hun „in memoriam“ in sommige bladen op eenzelfde pagina werd afgedrukt, nu dringt zich dat verband aan ons op, komen we er vanzelf toe van Eeden en de Clercq naast elkaar te zien. En dan ontdekken we een zeer merkwaardige verbinding, zóó merkwaardig, dat er nauwelijks een tweede voorbeeld van gelijke kracht te vinden is: beiden, van Eeden en de Clercq, waren zoekers — en beiden zijn ze van hun levenslang zoeken martelaars geworden! (Is eigenlijk heelmaal geen nieuws — en toch, nu de dood voor beiden tegelijkertijd de aandacht der levenden heeft opgevoerd, nu pas zien we het klaar en duidelijk, nu is het tóch een ontdekking. —

Ach, wie wist niet, dat van Eeden een zoeker was! Dat de vragende, tastende, peinzende „kleine Johannes“ eerst in zijn laatste jaren een begrijpende, bevredigde man is geworden! Heel zijn leven, wat het feitelijk betreft, is één lang zoeken geweest en al zijn werk, van het eerste tot het laatste, van de drama's uit de tachtiger jaren tot de gedichten uit „Aan mijn Engelbewaarder“, was een onafgebroken, vaak diep-ontmoedigend zoeken! In den eersten tijd van zijn dokterspraktijk, in zijn Walden-periode (1898—1903), in het fantastische avontuur van de stichting „de Eendracht“, dat hem zijn fortuin kostte (1903—1908), in zijn experimenteeren in Amerika (1908—1909), in zijn huwelijksleven (in 1907 werd zijn eerste huwelijk ontbonden), in alles was hij de rustloze zoeker, die na 1909 zelfs geen sociale functie meer vervulde. En in zijn geestesontwikkeling, van de pantheïstische natuuraanbidding, over Tolstojaansche anti-maatschappelijkheid, occultistische mystiek, theosophische filosofie, naar de Rooms-Katholieke kerk, tot welke hij in 1921 overging, de zoeker, die pas vond, toen zijn heele daadwerkelijke en schriftelijke werkzaamheid achter hem lag!

En van dat zoeken is van Eeden de martelaar geworden: sociaal, financieel, maar vooral ook in de waardeschatting der menschen. Zijn telkens wisselende houding, zooals die sprak uit zijn daden en geschriften, werd als stuurloosheid gebrandmerkt: zijn herhaald pogen, de abstractie van zijn denken in concrete verhoudingen om te scheppen, wat even vaak mislukte als het werd ondernomen, werd als fantasterij belachen, zijn binnenvluchten in de haven der kerk als huichelarij gehoond. Wel heeft hij de erkenning gevonden, waarop zijn ongeëvenaard kunstenaarschap hem ten volle recht gaf, maar in zijn ideeën-wereld is hij immer een

eenzaame gebleven, zelfs in de latere jaren, omdat zijn katholicisme meer een persoonlijk interpreteeren, dan een onvoorwaardelijk belijden was. (Dat belijden is eigenlijk eerst in zijn allerlaatste jaren gekomen in gedichten als: „Boeteling“, „Ik ben herkend“ e.d.)

Zijn verlangen, brandend en van mystiek doorgloed, naar een boven-menschelijke realiteit, heeft de aarde voor hem gemaakt tot „een ballingschap“ naar hij zelf heeft getuigd in z'n „Jezus' leer en verborgen leeven“, en de menschen, vrienden en vijanden, verstonden dat balling-zijn niet, ook al hebben de eersten (b.v. bij gelegenheid van zijn 70sten verjaardag) getracht van hun sympathie blijk te geven.

Frederik van Eeden levenslang een zoeker — en van dat zoeken de martelaar!

En precies zoo René de Clercq.

Van zijn eerste optreden af, na zijn promotie in 1902 en zijn leeraarschap aan het stadscollege te Nijvel, een strijder voor de Vlaamsche gedachte, een zoeker naar de elementen tot verheffing van het Vlaamsche leven en den Vlaamschen geest. In veelsoortig werk, lyrische poëzie, dramatiek, proza, zich richtend tot het Vlaamsch bewustzijn, wijzend op de schoonheid, de kracht, de realiteit van het Vlaamsche land en de Vlaamsche traditie; in een gansche serie tijdschriften (Jong Vlaanderen, De Vlaamsche Stem, De Toorts, De Gazet van Brussel, Dietsche Stemmen) ijverend voor zijn ideaal. En op allerlei wijze dan dat ideaal nastrevend: in volksche versjes, vlot en vlug, die „heel de ellende en de luimigheid en de moed van het zwoegende Vlaanderen (doen) meeleven“ (Vermeylen); in visionaire dichtwerken, die eigenlijk lagen boven zijn dichtelijke kracht; in diep-klinkende oorlogspoëzie, die gewaagt van het lijden en verbloeden van land en volk (de bundels „De Zwarte Kroon“, „Van Aarde en Hemel“, „De Noordhoorn“); in redevoeringen, overal. — Een zoeker naar verlevendiging van zijn volk en zijn land, waarvan hij zong: „Daar is maar één land, dat mijn land kan zijn“...

En ook deze zoeker werd van dat zoeken de martelaar.

In de oorlogsjaren een activist geworden, dat is, in verbinding met den Duitscher strevend naar een komende Vlaamsche zelfstandigheid, en voorvechter van de Vlaamsche Universiteit te Gent, werd hij, na den terugkeer der Belgische regeering, ter verantwoording geroepen. En toen hij, duchtend de uitkomst van die verantwoording, uitwek naar Nederland, werd hij bij verstek ter dood veroordeeld. Zijn Vlaamsche land was voorgoed voor hem gesloten: een balling moest hij blijven, over de grens. En al heeft hij nu met zijn blijmoedige natuur die ballingschap heroïsch gedragen, al vond hij hier te lande vele vrienden, en, in de talloze lezing- en voordrachtavonden gelegenheid zijn hart te luchten — en wat deed hij dat met een meeslepende hartstochtelijkheid! — diep in zijn ziel bleef het heimwee naar zijn verloren land en zijn, dichtbij en toch onbereikbaar ver, werkend en zwoegend en strijdend volk. Vaak werd hem dat heimwee te machtig: dan kon hij niet zwijgen en

klaagde zijn smart in versjes, die ontroerend waren in hun eenvoud:

Ik kan u niet vergeten,
mijn simpel landekijn,
bij menschen die veel weten
veel hebben en veel zijn.
Ik heb u nooit verloren,
uit de oogen van mijn ziel,
mijn dorpken en mijn toren
en vaders zingend wiel¹⁾.

of de vierregelige strophe uit den bundel „Meidoorn“, die heel het verlangen van de dichterziel openlegt:

De vogel, die naar 't Zuiden trekt
heeft mijn verlangen en liet gewekt
naar schoone Scheld en torenstad.
Daar strijdt mijn volk, daar woont mijn schat...

Nog slechts enkele maanden geleden sprak René de Clercq hier te Amsterdam voor een kring van jonge menschen. Met steeds meer aangloeiend vuur, in snel tempo, onder levendige gebaren en een krachtig schudden van zijn herculischen kop, fleurig, levendig, geestig, vertelde hij van zijn Vlaanderen, zijn volk, zijn menschen en hij illustreerde zijn causerie met een herhaald declameeren van zijn bekende volksche liedjes. Zijn geestdrift vonkte de hoorders aan: een rappe pianist schoot naar de piano en zette de melodieën van Hullebroeck in; de jonge menschen zongen en de frissche liedjes juichten door de volle zaal, het eene na het andere, terwijl de dichter glunderend, gebarend, het spontane koor dirigeerde — 't was alles enthousiasme aan en rondom hem, enthousiasme, door hem zelf gewekt. Maar — gelijk hij zelf vertelde in den kleineren kring van het Bestuur — na zulk een avond keerde hij verdrietig huiswaarts, omdat hij weer opnieuw zijn ballingschap zich bewust was geworden, omdat door zijn eigen kleurige woorden en den jubelenden zang weer smartelijk-helder het beeld van zijn geestesongesteldheid stond van zijn land, waar hij over spreken, over zingen, over denken kon, maar dat hij niet mocht betreden. Dan, in zijn eenzaam terugkeeren naar zijn bovenhuis, was hij de man, dien hij beschreef in zijn „Meidoorn“...

Daar zwierf een verstooteling, krank, alleen.
Slechts iets had hij nog met de menschen gemeen:
Dat was zijn klagende zieltolk,
De taal zijner moeder, het lied van zijn volk...

De zoeker weer, en van dat zoeken de martelaar!

Zóó zien we de merkwaardige verbinding tusschen Frederik van Eeden en René de Clercq, een verbinding die er altijd is geweest, maar waarvan we ons nu pas zijn bewust geworden, nu we van één punt uit: hun gelijktijdig levenseinde, beider levensweg overzien.

C. T.

¹⁾ Zijn vader was vlaswerker en zeeldraaier.

POPULAIR-WETEN. SCHAPPELIJKE SCHETSEN

Het Chillasme en het Oude Testament.

XXXVIII.

Ezechiël's herstellingsvisioen, hfdst. 40-48.

We komen nu tot het laatste en voor het vraagstuk dat ons bezighoudt niet het minst belangrijke gedeelte van Ezechiël's profetie. In de laatste negen hoofdstukken hebben we de beschrijving van een groot, breed uitgewerkt visioen, dat men heel dikwijls het tempelvisioen noemt, maar dat toch juist wordt aangeduid als het herstellingsvisioen, wijl het weliswaar met de teekening van een door den profeet aanschouwden tempel begint, maar daarnaevens toch ook nog heel wat meer biedt: met name een vrij uitvoerige beschrijving van de voorschriften voor offerdienst en priesterschap, en een uitgewerkt plan voor de verdeeling van het land.

De groote vraag bij dit herstellingsvisioen is: moet het zinnebeeldig of letterlijk worden verstaan?

We hebben bij den aanvang van onze schetsen reeksen, in het inleidend gedeelte, reeds opgemerkt, dat men met een algemeen stelsel, dat alles letterlijk zou zijn te verstaan, evenzeer als met een algemeen stelsel van omgekeerde strekking, niets kan aanvangen. Dat zulk een algemeen stelsel, wel verre van het recht verstaan der Heilige Schrift te bevorderen, daaraan veeleer ernstig in den weg zou staan, en slechts tot verwringing van den gezonden zin zou aanleiding geven. In elk bijzonder geval is door een in details afdalend onderzoek te beslissen, of we met letterlijk dan wel zinnebeeldig bedoelde uitspraken te doen hebben. Een van de regels, die daarbij natuurlijk moet worden in acht genomen, is dat men rekening houdt met het karakter van de Schriftuurplaats die men heeft te exegetiseeren. En dat is vooral in dit geval van toepassing. Wij hebben hier te

doen met een visioen, en wij zullen dus dit visioen in overeenstemming met den aard van een visioen hebben uit te leggen. Dat we hier met een visioen te doen hebben, is duidelijk reeds uit het begin. Zeer precies wordt het tijdstip bepaald, waarop de nader mede te deelen Goddelijke openbaring tot den profeet kwam (het was in het 25e jaar van zijn wegvoering met Jojachin, welke plaats had in het jaar 597 voor Chr., dus in het jaar 572 voor Chr., in het begin van het jaar, op den tienden der maand), en hoe kwam die openbaring tot hem? Hij zegt het ons: „de hand des HEEREN was op mij, en Hij bracht mij derwaarts, in de gezichten Gods bracht Hij mij in het land Israëls en Hij zette mij op een zeer hoogen berg“ (Ezech. 40:1, 2). In visionairen toestand werd dus de profeet van Babel verplaatst naar Palestina, waar hij dan verder het gezicht ontving. Later vinden we nog eens herhaald dat we met een visioen te doen hebben, n.l. in Ezech. 43:2, 3, waar beschreven wordt hoe de profeet de heerlijkheid Gods door de Oostpoort in den tempel zag binnentrekken, en dan gezegd wordt, dat deze Godverschijning, deze Theophanie, gelijk was aan die welke hij had gezien bij zijn roeping tot profeet (Ezech. 1:4 v. v.) en bij het visioen van den ondergang der goddelooze stad (Ezechiël 8:2 v. v.), en alzoo was de gedaante van het gezicht, dat ik zag, gelijk het gezicht, dat ik gezien had toen ik kwam om de stad te verdoen, en het waren gezichten als het gezicht, dat ik gezien had aan de rivier Chebar. Hebben we hier nu met een visioen te doen, dan hebben wij ons wel van meet af goed voor oogen te stellen, dat dit betekent, dat het 'meest voor de hand ligt, de hier gegeven Goddelijke openbaring zinnebeeldig te verstaan. Het is de aard en de eigenschap van visioenen dat zij symbolen, zinnebeelden te aanschouwen geven. Men zie maar eens het roepingsvisioen van Jesaja, van de Theophanie op een hoogen troon, met de zoomen van het gewaad der Koninklijke Majesteit vervullende den tempel, van de Serafs, en de tang met de gloeiende kool van het altaar, waarmee de mond van den profeet werd

aangerond (Jes. 6:1-7). Of de visioenen bij Jeremia van de amandelroede (Jer. 1:11) en den ziedenden pot (Jer. 1:13), alsmede van de twee vijgenkorven (Jer. 24); de visioenen bij Amos (7:1-9; 8:1, 2; 9:1). Zoo ook het reeds besproken visioen van de dorre doodsbeenderen bij Ezechiël zelf (Ezech. 37:1-14), en de reeds gemelde visioenen bij zijn roeping en van den ondergang der stad (Ezech. 1-3 en 8-11). Steeds weer zijn het symbolen, zinnebeelden, die in de visioenen worden geboden. Het is dus duidelijk dat men volgens een gezonden regel van verklaring moet beginnen ervan uit te gaan, dat Ezech. 40-48 dus ook een zinnebeeldig karakter zal dragen. Het is hier niet de vraag: zijn er ook aanwijzingen dat wij van den letterlijken zin mogen afwijken en een zinnebeeldige beteekenis mogen aanvaarden, maar omgekeerd: zijn er ook redenen om van den zinnebeeldigen zin af te wijken en aan een letterlijke opvatting de voorkeur te geven. Dat alleen is uitvloeisel van gezonde exegetische methode; wie het anders doet, zondigt tegen een van de aller-eerste regels van zulk een methode.

Nu zijn er in den loop der tijden toch wel zeer velen geweest, die de letterlijke opvatting van deze hoofdstukken verdedigd hebben. In wel eenigszins curieusen vorm vinden we deze letterlijke opvatting al in een oude Roomsche uitlegging van Ezechiël, door een paar Jezuïeten-paters op het eind van de 16e eeuw. Deze zijn de meening namelijk toegedaan, dat de door Ezechiël in zijn visioen aanschouwde tempel identiek was met den door de Chaldeënen verwoesten tempel van Salomo, en dat God de nauwkeurige constructie van dien verwoesten tempel aldus aan Ezechiël heeft geopenbaard, opdat de latere Christelijke kerk die zou kennen en de heugenis daarvan voor haar zou bewaard blijven. Wel voegt deze Jezuïetische verklaring daar nog aan toe, dat ook die tempel weer zinnebeeld was van de Christelijke kerk, maar men begrijpt, dat dit niets verandert aan het feit, dat zij het visioen zelf niet zinnebeeldig, maar letterlijk verstaat.

Verder vinden wij de letterlijke opvatting bij

UK
EN

Bij de
stukken d
En specia
lisme, da
geschover
gekomen.

Het die
wijze aan
bestaand

Toch
gebezigd
ving pla
bijzonder
volgens l
de conclus
socialism
sel de ge
inneemt.

Het is
analyse e
Spreke
verbindt
aan den

„Huw
gedachte
„Staats
band, die
taal en

Dit zijn
het begri
aardsche
van God
aardige
punt van
geweest,
stel aller

Zooals
ook het
opgeval

En di
band ee

Want
ken, zijn
begrip e
dan wee

Dit ve
tijdperk
het abs
kunnen
elkander
sterkend

Aange
staat sl
het uiter
van de
zou gen
vende v

nagenoe
Christel
gen zijn
geprofe
hun lan
Voor d
daar d
ten van
dienst i
te rijme
ment
de kom
geschaft
onderva
een ge
zal zich
dat ged
God zo
mentisc
Christel
En soor
ren. Er
deinzene
te verwe

zijn g
letterlijk
zijn lan
dan sla
van l
spreekt
terlijk
keurig
herstell
consequ
offerdi
dat het
en offe
Vervull
lingavis

In d
vatting
daarin
behoev
dien hi

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

„Het begrip gemeenschap“.

Bij de bestudeering van maatschappelijke vraagstukken duikt steeds het begrip „gemeenschap“ op. En speciaal sedert de ontwikkeling van het socialisme, dat dit begrip geheel op den voorgrond geschoven heeft, is het haast op ieders lippen gekomen.

Het dient dan in hoofdzaak om een productiewijze aan te geven, die als tegenhanger van de bestaande moet dienst doen.

Toch wordt het begrip „gemeenschap“ heel veel gebezigd, zonder dat er duidelijke begrips-omschrijving plaats heeft. Bovendien wordt het vaak als bijzonder „christelijk“ gedefinieerd, hetgeen dan volgens bepaalde redeneeringen, moet leiden tot de conclusie, dat een Christen voorstander van socialisme zou moeten zijn, aangezien in dit stelsel de gemeenschap een allerbeheerschende plaats inneemt.

Het is dan ook zeker gewenscht eens een nadere analyse ervan te geven.

Sprekend wij het woord „gemeenschap“ uit, dan verbindt zich daarmede oogenblikkelijk de gedachte aan den één of anderen band tusschen individuen.

„Huwelijksgemeenschap“ roept bij ons wakker de gedachte aan den band tusschen man en vrouw.

„Staatsgemeenschap“ is de belichaming van den band, die een groep van menschen met eenzelfde taal en dezelfde zeden aaneen verbindt.

Dit zijn wel de meest markante voorbeelden van het begrip „gemeenschap“ voor zoover betreft het aardse leven der menschheid. Bezien in het licht van Gods Woord heeft dit begrip een zeer eigenaardige ontwikkeling doorgemaakt. Het éne keerpunt van die ontwikkeling is eenmaal de zondeval geweest, en het tweede zal optreden bij het herstel aller dingen.

Zooals met zoovele begrippen het geval is, kan ook het begrip „gemeenschap“ in tweeërlei zin opgevat worden, n.l. in concreten en abstracten zin.

En die onderscheiding speelt juist in dit verband een groote rol.

Want de beide keerpunten, waarover wij spraken, zijn de momenten waarop het gemeenschapsbegrip eerst van abstract in concreet overgaat en dan weer van concreet in abstract.

Dit verdient echter eenige correctie, want in het tijdperk van het concrete gemeenschapsbegrip is het abstracte niet verdwenen, doch wij zouden kunnen zeggen, dat in dat tijdvak beiden naast elkander werken, elkander aanvullend en versterkend.

Aangezien in het tijdperk van den zondeloozen staat slechts twee menschen geleefd hebben, is het uiteraard moeilijk ons een denkbeeld te vormen van de ontwikkeling, die het gemeenschapsbegrip zou genomen hebben, indien die toestand een blijvende was geweest.

nagenoeg alle Joodsche verklaarders, en bij die Christelijke exegeten welke Chiliaistische opvattingen zijn toegedaan. De gedachte is dan, dat hier geprofeteerd wordt een terugkeer van de Joden in hun land met herstel van tempel en offerdienst. Voor de Christelijke, Chiliaistische, exegeten zit daar dan wel eenige moeilijkheid in. Het verwachten van het herstel van den tempel en den offerdienst is van Christelijk standpunt toch altijd slecht te rijmen met de openbaring in het Nieuwe Testament, dat de schaduwen des Ouden Verbonds door de komst van Christus zijn vervuld en daarom afgeschaft. Sommigen trachten deze moeilijkheid te ondervangen door aan den herstelden tempeldienst een geestelijk karakter toe te schrijven. Men zal zich herinneren wat Ds. Berkhoff hiervan zegt, dat gedurende het duizendjarig rijk de tempel door God zou kunnen gesteld worden op Nieuw-Testamentische wijze tot een centraal-punt van den Christelijken godsdienst (zie schets no. XXXIII). En soortgelijke uitlatingen vinden we ook bij anderen. Er zijn echter ook Chiliaasten die er voor terugdeinzen om het herstel van tempel en offerdienst te verwachten, en daarom Ezech. 40—48 niet in zijn geheel letterlijk opvatten. Zij verstaan wel letterlijk wat gezegd wordt van Israëls terugkeer in zijn land, maar tempel en offerdienst houden ze dan slechts voor „teekenen“, d.w.z. zinnebeelden van Israëls gewijzigde verhouding tot God. Het spreekt vanzelf, dat zulk een scheiding in een letterlijk en een zinnebeeldig deel volstrekt willekeurig is. Een van tweeën: we moeten of heel het herstellingsvisioen letterlijk opvatten, en dan de consequentie aanvaarden, dat er van tempel en offerdienst sprake is, of we moeten, erkennende dat het Nieuwe Testament het herstel van tempel en offerdienst na de verschijning van Christus als Vervuller der Wet uitsluit, voor heel het herstellingsvisioen bij de zinnebeeldige opvatting blijven.

In de derde plaats vinden wij de letterlijke opvatting van Ezech. 40—48 in dezen vorm, dat men daarin een „ontwerp“ ziet van den profeet ten behoeve van den Israëlietischen toekomststaat, dien hij na de ballingschap verwacht. De tekening

van den tempel acht men dan zooveel als een architectonisch bestek voor den herbouw van het verwoeste Godshuis, de offervoorschriften beschouwt men als een concept voor een na-exilische offerwet, het plan voor de verdeling van het land ziet men als bestemd voor de toewijzing van het erfdeel aan de teruggekeerde ballingen. In verband met de opvattingen die in de wetenschappelijke wereld ingang hebben gevonden in betrekking tot de Mozaïsche wet, als zou deze niet alleen niet door Mozes gegeven zijn, maar eerst in veel later tijd geleidelijk zijn tot stand gekomen, wijst men dan aan het z.g. „ontwerp“ van Ezechiël in den aangenomen ontwikkelingsgang zijn plaats aan: het zou liggen tusschen de Deuteronomische wet, die men laat ontstaan omstreeks den regeeringstijd van koning Josia van Juda (plm. 620 voor Chr.), en de zoogenaamde Priesterlijke Wet (voornamelijk in Leviticus), die eerst in de dagen van Ezra heet te zijn ontstaan. Nu zijn de meeningen ook hier nog weer eenigszins verschillend. Er zijn verklaarders, die consequent de gedachte vasthouden dat Ezechiël zijn „ontwerp“ werkelijk gemaakt heeft om als leidraad te dienen voor de ballingen, wanneer zij zouden terugkeeren. Er zijn echter ook anderen, die zich niet kunnen losmaken van den indruk, die in ieder geval bij aandachtige lezing en herlezing van het visioen zich opdringt, dat het alles toch heel bezwaarlijk voor werkelijke tenuitvoerlegging kan bestemd zijn geweest. Dit is een punt waarop we nader nog zullen terugkomen. Thans willen we er alleen op wijzen, dat er onder de verklaarders, die de „ontwerp“-opvatting huldigen, toch wel zijn, die het meer als een ietwat idealistische schildering beschouwen, welke ons doet zien hoe de profeet eigenlijk de inrichting van den Israëlietischen toekomststaat het best en het mooiste zou vinden, maar waarvan hij zelf alreeds de nauwkeurige verwerkelijking niet verwacht, en zelfs niet bedoeld heeft. De profeet zou er zich bij het geven van zijn „ontwerp“ van meet af wel bewust van zijn geweest, dat de werkelijkheid van den terugkeer slechts een gebrekkige realisering zou kunnen bieden van zijn ideaal.

Zooals steeds leidt ook hier de beschouwing van Schrift en Natuur tot dezelfde conclusie.

Was de zonde niet tusschenbeiden gekomen, dan zou er dus van een gemeenschap in concreten vorm geen sprake zijn, maar het begrip zou niet onbekend geweest zijn. Integendeel, het zou zijn hoogsten openbaringsvorm gevonden hebben. Als een onzichtbare draad zou het alle menschen verbonden hebben. Zonder uiterlijken dwang zouden recht en gerechtigheid geheerscht hebben, en een volkomen harmonie tot stand zijn gekomen.

Er zou dan dus alleen sprake zijn geweest van een abstract gemeenschapsbegrip.

De mensch zou een volmaakt verantwoordelijkheidsgevoel gehad hebben voor zijn daden tegenover zijn naaste. De tweede tafel der wet zou in zijn hart diep zijn ingegrift, en geen uiterlijke dwang zou noodig geweest zijn, om hem te bewegen die wet te handhaven. De „gemeenschap“ tusschen de menschen zou zich dan op het rijkst ontplooid hebben, zonder dat eenige uiterlijke instelling noodig was, om hieraan een belichaming te geven.

Maar de geschiedenis der menschheid heeft een anderen loop genomen. Voor het recht kwam het onrecht, voor harmonie, disharmonie in de plaats.

Het verantwoordelijkheidsbesef van den mensch zakte zoo diep, dat een concretisering van het gemeenschapsbegrip noodzakelijk was.

Voortaan moest er een Overheid zijn, wilde het menschelek leven niet een onmogelijkheid worden.

Eigenlijk is dus de concrete gemeenschap iets menschenwaardigs, een noodzakelijk kwaad. Zij zal dan ook verdwenen zijn, zoodra de werking der zonde uit het menschelek leven is uitgeschakeld. Waar de Overheid handelend optreedt, is het abstracte gemeenschapsbegrip verdwenen, of in ieder geval overbodig geworden.

Een voorbeeld uit het sociale leven ter illustratie. Indien werkgever en werknemer onderling overeenkomen een ziekte-verzekering in te stellen, waarbij ieder een bepaald percentage der premie zal betalen, dan is voor die daad noodig een gevoel van gemeenschap van verantwoordelijkheid van beide individuen tegenover elkander. Dat brengt hen tot elkaar.

Maar wanneer de Overheid een ziekte-wet uitvaardigt, dan dwingt zij zonder meer werkgever

en werknemer tot elkander te komen, ook al missen beide partijen, of één van beiden alle gevoel voor de noodzakelijkheid voor dergelijke maatregelen.

Het concrete gemeenschapsbegrip sluit het abstracte niet uit, doch maakt het wel overbodig. Het eerste staat dus op een lager plan dan het tweede. Ook dit wordt weer duidelijk geïllustreerd door de handelingen van den mensch. Het is een bekend verschijnsel, dat de mensch een veel geringer verantwoordelijkheidsbesef heeft tegenover een gemeenschap dan tegenover een individu. Den Staat misvinden of benadeelen wordt lang zoo erg niet gevonden als den naaste kwaad berokkenen.

Hier werkt de oorspronkelijke menscheleke natuur, die de concrete gemeenschap als iets minderwaardigs doet gevoelen, nog na.

De houding, die de Christen in deze kwestie heeft aan te nemen, wordt nu ook duidelijk. Het socialisme wil het concrete gemeenschapsbegrip tot in zijn uiterste consequenties doorvoeren, zoodat het abstracte geheel overbodig is geworden. Onder een dergelijk stelsel zijn de individuen geheel los van elkaar gemaakt en is alle verantwoordelijkheid van individu tot individu verdwenen.

Het uitroeien van het verantwoordelijkheidsbesef van den mensch tegenover een Opperwezen, en dat tusschen man en vrouw, is hier slechts een onderdeel van.

Daartegen moet nu het Christendom protest aantekenen. Het moet er op wijzen, dat er een hooger ideaal bestaat dan het vormen van een concrete gemeenschap, n.l. het „vormen van een abstracte gemeenschap“.

Dit is ook de lijn, die door den geheelen Bijbel loopt. Het geheele onderwijs van Jezus richt zich eerst op de verantwoordelijkheid van den mensch tegenover God, maar dan in de tweede plaats van de verantwoordelijkheid van mensch tegenover mensch, en hieronder is ook begrepen de sociale verantwoordelijkheid.

De concrete gemeenschap komt dan op een veel lager niveau te staan, zij treedt slechts aanvullend op, wanneer het gemis aan verantwoordelijkheidsgevoel het leven tot een hel dreigt te maken.

Het blijkt dus, hoe gevaarlijk het is, het woord „gemeenschap“ te bezigen zonder precies te omschrijven in welke beteekenis men het opgevat wil zien. Veel misverstand is hierdoor ontstaan.

Uit deze beschouwingen komt bovendien een duidelijk omschreven taak van de Christelijk-Sociale Beweging naar voren. Niet trachten het concrete gemeenschapsbegrip tot doorwerking te brengen, zooals het socialisme wil, maar pogen het abstracte gemeenschapsbegrip tusschen menschen uit verschillende standen der maatschappij meer en meer ingang te doen krijgen. Dat is een moeilijker, maar ook een mooiere taak.

L. J. LAGENDIJK.

Wij zullen deze verschillende opvattingen niet elk op zichzelf afzonderlijk gaan weerleggen. Alleen willen we even wijzen op ééne omstandigheid, welke het verklaarbaar maakt dat men, in weerwil van het doorgaand symbolisch karakter van alle visioenen, er toe gekomen is hier aan een letterlijke verklaring de voorkeur te geven. Het is deze, dat de beschrijving hier zoozeer in details treedt. Allerlei minutieuze bijzonderheden worden opgegeven: de afmetingen van den tempel en diens omgeving, de inrichting zelfs van allerlei bijgebouwen, de hoeveelheden die voor bepaalde offers moeten gebruikt worden, en zoo meer. Waren deze vele bijzonderheden er niet, dan zou wel nooit iemand er aan hebben gedacht aan dit visioen een letterlijken zin te geven. Daarom moeten we even de vraag onder de oogen zien, of deze bijzonderheden grond geven om van de meest voor de hand liggende zinnebeeldige verklaring af te gaan en een letterlijke uitlegging te aanvaarden? Hierop moet geantwoord worden, dat het afdalen in bijzonderheden geenszins het symbolisch karakter uitsluit. Een symbool kan zeer zeker in enkele trekken worden gegeven, maar het kan ook tot in details worden uitgewerkt. En nu is het wel eigenaardig, dat wij de gedetailleerde uitwerking van een zinnebeeld bij voorkeur bij den profeet Ezechiël zien optreden; men denke aan het zinnebeeld van het te vondeling gelegde en door God aangenomen kind (Ezech. 16), aan de allegorie van arend en wijnstok (Ezech. 17), aan Ohola en Oholiaba (Ezech. 23). Wel verre dus van een bezwaar tegen de zinnebeeldige verklaring te wezen, ligt veeleer de gedetailleerde tekening geheel in de lijn van Ezechiël. Voorbeelden van in bijzonderheden uitgewerkte zinnebeelden vinden we ook buiten het terrein der Heilige Schrift. Dr. Troelstra herinnert in Tekst en Uitleg (Ezechiël II, bldz. 135) aan de Divina Comedia van Dante, waar alles zoo reëel en nauwkeurig beschreven is, hoewel toch ieder weet dat we met een allegorie te doen hebben.

G. Ch. AALDERS.